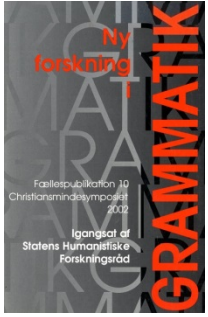

Ny Forskning i Grammatik

Titel:	At negere eller ikke negere. En undersøgelse af anvendelsen af nægtelsen i udtryk for deontisk modalitet på fransk	
Forfatter:	Merete Birkelund	
Kilde:	C. Bache, M. Birkelund og N. Nørgaard (red.). <i>Ny Forskning i Grammatik</i> 10, 2003, s. 25-42	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive	

© Forfatterne og Syddansk Universitetsforlag 2003

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af *Ny Forskning i Grammatik* (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

At negere eller ikke negere. En undersøgelse af anvendelsen af nægtelsen i udtryk for deontisk modalitet på fransk

Merete Birkelund

1. Indledning

Der er på fransk flere mulige måder hvorpå deontisk modalitet med betydning af forpligtelse og/eller nødvendighed kan udtrykkes; fx kan det deontiske udtrykkes eksplicit ved verbaludtryk som *être tenu de*, *se voir obligé de*, *avoir l'obligation de* og lign. Desuden kan tempora som *présent* og *futur simple*¹, udover deres temporale funktion, anvendes for at udtrykke denne form for modalitet. Endelig kan forpligtelse og nødvendighed udtrykkes ved modalverber som *devoir* og *pouvoir*.

En genre som er særlig interessant med henblik på en nærmere undersøgelse af deontisk modalitet og dens mulige udtryksformer repræsenteres af bilaterale kontrakter som udgør en afgrænset genre inden for juridiske tekster. Mit valg af denne genre skyldes navnlig at der her findes en relativ konstant alternation mellem de ovenfor nævnte forskellige udtryksformer for deontisk modalitet samt at disse tekster entydigt kan determineres som deontiske, idet deres overordnede funktion er at fastlægge nogle klare retningslinjer for udførelsen af et givent kontraktforhold.

Selv om der i bilaterale kontrakter anvendes flere forskellige udtryksformer for deontisk modalitet inden for den samme diskurs, er for-

1. Da jeg tidligere (Birkelund 2000) har behandlet denne problematik, vil jeg ikke her komme nærmere ind på anvendelsen af disse to tempora.

målet med dette indlæg imidlertid kun at analysere ytringer, der er modaliseret af modalverberne *devoir* og *pouvoir* i kombination med nægtelsen *ne ... pas*, hvorfor de øvrige udtryksformer for deontisk modalitet ikke vil blive yderligere diskuteret her.

Det viser sig at modalverbet *devoir* sjældent kombineres med nægtelsen i bilaterale kontrakter, hvorimod *pouvoir* hyppigt ses i kombination med nægtelsen *ne ... pas*. Jeg vil derfor i det følgende forsøge at forklare denne forskel, og jeg vil desuden diskutere hvorfor begge modalverber anvendes inden for samme diskurs med tilsyneladende samme betydning af deontisk værdi. Endelig vil jeg kort diskutere om der er tale om semantiske forskelle uagtet at begge modalverber overordnet udtrykker deontisk modalitet eller om der er tale om en ren stilistisk forskel.

Hvad angår det sidste spørgsmål, antager jeg at det valg, afsender foretager mellem de forskellige udtryksformer for deontisk modalitet, må være determineret af nogle præcise og konkrete behov af semantisk og pragmatisk art samt af afsenders intention.

Udgangspunktet for min analyse er at opfatte de forskellige verbaludtryk for deontisk modalitet som 'skjulte' ordrer der udstedes af en Agent (afsender). Denne Agent forpligter ved sin ytring en anden Agent (modtager) til at udføre en handling på et tidspunkt der er fremtidigt i forhold til udsigelsestidspunktet. I en juridisk kontekst er det afsenders intention, enten eksplicit eller implicit, at pålægge modtager en forpligtelse, angive en nødvendig handling, give tilladelse til eller udstede forbud mod udførelse af en handling. Eftersom afsender anvender både *devoir* og *pouvoir* inden for samme diskurs og med samme modale indhold, er min hypotese at de to modalverber, på trods af deres deontiske værdi, ikke kan være absolutte synonyme. Da både *pouvoir* og *devoir* således begge udtrykker samme form for modalitet, antager jeg at anvendelsen af *pouvoir* + nægtelse skal opfattes som en mere markeret udtryksmåde for deontisk modalitet end anvendelsen af *devoir* uden nægtelse, idet ytringer der indeholder en nægtelse generelt synes at kræve en større mental afkodning hos modtager.

Jeg vil i det følgende først beskrive de to modalverbers særlige karakteristika. Dernæst vil jeg skitsere nogle morfo-syntaktiske træk ved den

franske nægtelse *ne ... pas*, hvorefter jeg kort vil komme ind på en logisk-semantisk beskrivelse af nægtelsen som på væsentlige punkter adskiller sig fra en lingvistisk beskrivelse. Endelig vil jeg gøre rede for den teoretiske tilgang, polyfoniteorien², der danner udgangspunkt for mine analyser for til slut at forsøge at besvare de spørgsmål, jeg stillede indledningsvist.

2. Karakteristik af modalverberne *devoir* og *pouvoir*

Ifølge Benveniste (1974) kan kun *devoir* og *pouvoir* siges at tilhøre gruppen af 'rigtige' modalverber, hvorimod verber som *vouloir* og *savoir* ikke tilhører denne gruppe. De to verber *devoir* og *pouvoir* har nogle fælles syntaktiske træk, der adskiller dem fra de øvrige modalverber for så vidt de begge udelukkende følges af en infinitiv og derfor ikke har mulighed for at efterfølges af en kompletivsætning indledt af *que*. Dette gælder til gengæld de øvrige verber, der traditionelt beskrives som modalverber. Desuden er de karakteristiske ved at de ikke kan danne passiv, og at de ikke findes i imperativ. Endelig adskiller *devoir* og *pouvoir* sig fra de øvrige modalverber ved at anvendelsen af nægtelsen *ne ... pas* er speciel i forhold til disse to verber.

Semantisk er *devoir* og *pouvoir* karakteristiske ved at de traditionelt opfattes som polysemer idet de kan udtrykke henholdsvis epistemisk og deontisk modalitet som i eksemplerne (1) til (4):

- (1) Il doit partir. ('Han skal tage af sted') – deontisk betydning: forpligtelse
- (2) Il peut partir. ('Han kan tage af sted') – deontisk betydning: tilladelse/ mulighed
- (3) Il doit venir. ('Han kommer nok') – epistemisk betydning: formodning
- (4) Il peut venir. ('Måske kommer han') – epistemisk betydning: formodning

2. Begrebet polyfoni finder sin oprindelse hos Bakhtin, hvis tilgang inden for lingvistikken er udarbejdet af specielt Ducrot (1973). Teorien er yderligere udviklet af Henning Nølle (bl.a. 1994). Overordnet betegner polyfoni tilstedeværelsen af flere 'stemmer' i en ytring eller en diskurs.

Imidlertid er det ikke umiddelbart muligt, uden kontekst, at afkode om der er tale om den ene eller den anden modale betydning. Når de to verber forekommer i juridiske tekster, kan man imidlertid fastlægge den ydre kontekst som værende entydigt deontisk, hvorfor jeg på forhånd kan udelukke de to verbers epistemiske betydning i de tekster, jeg her har anvendt til min analyse.

3. Nægtelsen *ne ... pas*

3.1. Morfo-syntaktisk beskrivelse af nægtelsen *ne ... pas*

Den franske nægtelse *ne ... pas*, der består af to led, er karakteristisk ved at den nægtende partikel *ne* og det nægtende ord *pas* indtager nogle ret så faste pladser i sætningens lineære struktur, nemlig omkring det finitte verbum; i forbindelse med en infinitiv vil de normalt stå samlet foran denne. Den nægtende partikel *ne* er en klitisk størrelse: den er syntaktisk bundet og kan kun forekomme sammen med sit værtsord som er et verbum. Nægtelsesord som *pas*, *jamais*, *guère*, osv. er ikke klitiske, men forekommer i finitte sætninger sammen med den nægtende partikel *ne*, hvorved de får nægtende betydning. Man kan således opstille følgende typologiske skema for placeringen af nægtelsen *ne ... pas*:

(5)

Subjekt	<i>ne</i>	Verbal	<i>pas</i>
---------	-----------	--------	------------

hvoraf det fremgår at *ne* er proklitisk.

Nægtelsesordene kan inddeles i to grupper, henholdsvis de generelle nægtelsesord som *pas*, *guère*, *point*, osv. og de mere specielle nægtende ord som *jamais* (om tid), *personne* (om person), *rien* (om ting), *plus* (om varighed). Disse mere specielle nægtelsesord kan kombineres frit, som det fremgår af eksempel (6):

(6) **Personne n'a jamais rien** compris.

hvorved de står i modsætning til de generelle nægtelsesord, som der højst kan være ét af i forbindelse med et finit verbum. Desuden afhænger de specielle nægtelsesords placering i det typologiske skema

af deres ledfunktion, hvilket fremgår af skemaet i (6a), der illustrerer eksempel (6):

(6a)	Subjekt	<i>ne</i>	Verbal (finit)	<i>nægtelsesord</i>	Objekt	Verbal (infininit)
------	---------	-----------	----------------	---------------------	--------	--------------------

3.2. Logisk-semantisk beskrivelse af nægtelsen

Når man vil beskrive nægtelsen, kan det gøres ud fra enten en logisk-semantisk eller en lingvistisk opfattelse. I en logisk-semantisk beskrivelse opfattes nægtelsen som en operator der angiver propositionens sandhedsbetingelser. Nægtelsen er med andre ord en operator, i henhold til hvilken enhver sætning kan tilskrives en sandhedsværdi, dvs. sætningen kan være enten sand eller ikke sand (falsk).

En lingvistisk beskrivelse af nægtelsen *ne ... pas* adskiller sig på flere måder fra sætningslogikkens, idet nægtelsen i naturlige sprog ofte er langt mere vag, hvilket fx fremgår af en sætning som (7):

(7) Pierre n'a pas tué Marie avec un couteau.³

Ifølge sætningslogikkens beskrivelse af nægtelsen ville (7) skulle betragtes som negationen af den tilsvarende positive sætning i (8):

(8) Pierre a tué Marie avec un couteau.

Imidlertid kan det næppe hævdes at det er en nødvendig betingelse for sætningens sandhedsværdi, at Pierre i eksempel (7) vitterligt har slået Marie ihjel eller at han har gjort det med en kniv, ligeså lidt som det med sikkerhed kan fastslås at det er Marie der er død. Man kan med andre ord konkludere at overensstemmelsen mellem virkeligheden og ytringens betydning ikke nødvendigvis svarer til sætningens sandhedsværdi.

Selv om nægtelsen indeholder visse logiske aspekter, er det i en lingvistisk beskrivelse imidlertid nødvendigt at inddrage nogle mere prag-

3. Det ville i dette eksempel være relevant også at komme ind på en diskussion af fokalisering. Pladsen tillader imidlertid ikke at komme nærmere ind på denne problematik her.

matiske aspekter som ikke kan udledes direkte via logikken; fx vil en lingvistisk beskrivelse af en given sætnings sandhedsbetingelser således ikke levne plads hverken til en tolkning af anvendelsen af imperativ med betydning af ordre eller til modaliteter, der angiver forpligtelse eller tilladelse. Denne problematik kan illustreres ved eksempel (9):

- (9) Néanmoins, un retard de livraison **ne peut donner droit** à retenue, pénalité, compensation ou dédommagement.

I dette eksempel angiver nægtelsen i ytringen, der her er modaliseret af verbet *pouvoir*, at der er tale om et forbud, hvorimod den tilsvarende positive ytring i (9a) angiver en tilladelse til at udføre en handling:

- (9a) Néanmoins, un retard de livraison **peut donner droit** à retenue, pénalité, compensation ou dédommagement.

Hvadenten der er tale om den benægtede sætning i (9) eller den bekræftende positive sætning i (9a), er det umuligt at afgøre propositionens sandhedsværdi. Afsenders hensigt består i begge eksempler udelukkende i at fremsætte et budskab over for modtager for at få vedkommende til at udføre en handling. Det kan ske enten i form af en nægtende sætning, hvor afsender forpligter modtager til undlade at udføre en handling, dvs. forbyder modtager at udføre en given handling eller i form af en bekræftende sætning, hvor afsender giver modtager tilladelse til udføre en given handling. Man kan derfor i eksempel (9) ikke beskrive nægtelsen som en logisk operator der vender propositionens sandhedsværdi om fra sand til falsk.

3.3. *Polyfoni og nægtelsen* ne ... pas

Da en ren logisk-semantisk beskrivelse af nægtelsen således ikke synes anvendelig i en lingvistisk beskrivelse, vil jeg i det følgende tage udgangspunkt i polyfoni-teorien, således som den er udarbejdet af bl.a. Ducrot og videreudviklet af Nølke. Jeg skal derfor i det følgende ganske kort redegøre for principperne for beskrivelsen af nægtelsen i henhold til polyfoniteorien.

Som udgangspunkt opfattes den lingvistiske nægtelse som flertydig, idet der kan være tale om dens form, dens semantiske betydning eller

dens pragmatiske funktion. Semantisk er der dog kun tale om én nægtelse som imidlertid kan have flere pragmatiske funktioner.

Polyfoni betyder at der i en sætning kan kommunikeres flere synspunkter på én gang; der er altså flere 'stemmer' der kommer til orde på samme tid i ytringen. I henhold til polyfoniteorien kan nægtelsen *ne ... pas* have dels en ikke-beskrivende funktion⁴ som repræsenterer to varianter, nemlig:

1. en metalingvistisk nægtelse
2. en polemisk nægtelse

og dels en beskrivende funktion:

3. en beskrivende nægtelse

Disse tre funktioner af nægtelsen adskiller sig på væsentlige punkter fra hinanden. Eksempel (10) repræsenterer en ytring hvor det er latent accepteret at *Pierre a fumé*.

(10) Pierre a cessé de fumer.

Denne latente accept af at Pierre har røget tidligere kan ikke benægtes af en nægtelse, men den kan benægtes af en metalingvistisk nægtelse som i eksempel (10a):

(10a) Pierre n'a **pas** cessé de fumer ... pour la simple et bonne raison qu'il n'a jamais fumé.

dvs. den metalingvistiske nægtelse rammer en præsupposition, som findes latent i sætningen. Nægtelsen siger med andre ord noget om sproget og står følgelig uden for sproget. Ofte vil den metalingvistiske nægtelse blive opfattet som en særlig markeret anvendelse, fx vil den forekomme hvor man ved prosodi ønsker at fremhæve et særligt element i sætningen. Den metalingvistiske nægtelse er ikke umiddelbart

4. Det skal bemærkes at Nølke (1994) taler om en polemisk funktion som omfatter *la négation métalinguistique* og *la négation polémique (à proprement parler)*, dvs. betegnelsen *polemisk* anvendes på to niveauer i beskrivelsen. Det forekommer mig derfor mere hensigtsmæssigt her at tale om en *ikke-beskrivende funktion*.

relevant for de analyserede tekster, hvorfor jeg ikke vil gå ind i en yderligere diskussion af denne anvendelse her.

Det er derimod de to andre anvendelser af nægtelsen som er interessante i denne sammenhæng. Den beskrivende anvendelse af nægtelsen har som eneste funktion at beskrive et faktum eller en situation, således som det fremgår af Ducrot's efterhånden klassiske eksempel:

(11) Il n'y a pas un nuage au ciel.

Den beskrivende nægtelse er karakteristisk ved at den sammen med prædikatet danner et nyt prædikat, idet den bevarer ytringens præsupposition. Det er med andre ord selve informationen eller beskrivelsen, der er det væsentlige i afsenders ytring. I eksempel (11) er der således blot tale om en information der fortæller at det er godt vejr, hvilket betyder at modtager ikke har behov for yderligere informationer.

Den polemiske nægtelse kan illustreres ved et andet klassisk eksempel:

(12) Ce mur n'est pas blanc.

I modsætning til den beskrivende anvendelse har man i dette eksempel (cf. Nølke 1994: 145 ff) fornemmelsen af at der er to modsatrettede og uforenelige synspunkter til stede, nemlig:

(12a) synspunkt₁: Ce mur est blanc.
synspunkt₂: synspunkt₁ er forkert

Synspunkt₂ skal med andre ord opfattes som en kommentar til synspunkt₁. Den polemiske nægtelse fastholder således præsuppositionen, der nedtones⁵. Netop ved at anvende nægtelsen *ne ... pas*, forkaster afsender et synspunkt der ikke er identisk med hans eget. Nægtelsen angiver at nogen – og ikke nødvendigvis modtager – mener eller kunne have ment at den omtalte væg er hvid samtidig med at det tilkendes at denne opfattelse ikke deles af afsender. Det skal dog bemær-

5. Præsuppositionen har en såkaldt *effet abaissant*.

kes at der ikke er nogen formel forskel mellem den polemiske og den beskrivende nægtelse, hvilket fremgår af eksempel (13):

(13) Pierre n'est pas intelligent.

I en given kontekst kan nægtelsen i eksempel (13) således give anledning til enten en polemisk læsning som i eksempel (13a):

(13a) ... hvad du ellers troede.

eller en beskrivende læsning som i eksempel (13b):

(13b) Pierre har den egenskab at være ikke-intelligent.

Når man anvender polyfoni-teorien på kontrakttekster, hvor nægtelsen findes i ytringer der er modaliseret af verberne *devoir* og *pouvoir*, må den generelt opfattes som polemisk, idet det netop ikke er afsenders intention blot at beskrive en situation eller et sagforhold⁶. Når der anvendes en nægtelse i disse tekster, kan der kun være tale om den polemiske funktion, idet kontrakter i princippet kun tager højde for hvad der skal ske eller gøres i fremtiden. Det er således overordnet afsenders intention at fastlægge retningslinjerne for opfyldelsen af kontrakten, således som det er tilfældet i eksempel (14).

(14) Jusqu'à complet paiement du prix, le client **ne pourra donner** les produits en gage, ni les échanger, ni les transférer en propriété à titre de garantie.

hvor afsender udsteder et forbud ved sin anvendelse af *pouvoir* og nægtelsen *ne ... pas*. Man kan spørge om den polemiske nægtelse i (14), hvis formål det er at få en Agent til at undlade at gøre noget, har nøjagtig den samme status og funktion som i det klassiske eksempel i (12). Med andre ord har afsender også her til hensigt at forkaste eller afvise et synspunkt som går imod hans eget? – Eller skal man snarere betragte og analysere den benægtede ytring som et udtryk for afsen-

6. Talehandlingerne i en kontrakt vil generelt kunne karakteriseres som direkte og kontrakten bør som helhed opfattes som overordnet performativ.

ders opfattelse eller vurdering (*jugement*) som fx Muller (1991: 19, 26-28) gør det i sit værk om nægtelsen på fransk? Muller argumenterer for at nægtelsen giver anledning til en form for dualitet, idet det der asserteres ikke er den positive, bekræftende sætnings *fausseté*, men derimod den negative sætnings *vérité*. Assertionen ses som en handling der sigter mod at afsender ønsker at modtager skal dele hans *jugement d'acceptation*, dvs. anse P for sand. Følgelig kan den negative assertion præsenteres som en variant af den bekræftende assertion, dvs. afsenders *jugement de rejel* og altså en afvisning af P (Muller 1991: 28). Det der er vigtigt for afsender, er at fremkomme med en kategorisk opfattelse af P som han ønsker, modtager skal tilslutte sig. Accepterer man denne analyse, betyder det at afsender, ved sin anvendelse af nægtelsen, ikke præsupponerer en opfattelse som eventuelt kunne tillægges modtager. Ifølge Mullers tilgang og i modsætning til den polyfone tilgang, benægter afsender således ikke noget synspunkt der går imod hans eget, men han forsøger derimod, i form af en benægtet ytring, at pålægge modtager sin egen opfattelse af P.

I henhold til polyfoniteorien vil der derimod altid være flere synspunkter til stede i ytringen. Eksempel (14a) repræsenterer således det synspunkt (svarende til synspunkt₁), som afsender tillægger en eller anden, dvs. et synspunkt som er blevet fremsat eller kunne have været det:

(14a) Jusqu'à complet paiement du prix, le client **pourra donner** les produits en gage, les échanger, les transférer en propriété à titre de garantie.

hvorimod eksempel (14) repræsenterer synspunkt₂, som forkaster synspunkt₁ i (14a). – Da en bilateral kontrakt omfatter to parter der som oftest har modsatrettede interesser, fx sælger vs køber og arbejdsgiver vs arbejdstager, kan deres forhold som udgangspunkt defineres som latent konfliktuelt. Afsender vil følgelig søge at tage højde for eventuelle modsatrettede opfattelser, som modtager kunne tænkes at indfortolke i diskursen. Den polyfone tilgang og beskrivelse af nægtelsens funktion forekommer derfor at være mere hensigtsmæssig end den tilgang som anvendes af Muller, netop på grund af den iboende konflikt mellem kontraktens parter. Derfor må en ytring som eksempel (15):

(15) Tout dépassement de plus de 7 jours de la date limite contractuelle (22 jours ouvrables) permet au client de dénoncer le contrat. Néanmoins, un retard de livraison **ne peut donner droit** à retenue, pénalité, compensation ou dédommagement.

opfattes således at afsender forestiller sig en modtager, der kunne tage udgangspunkt i den tilsvarende bekræftende positive ytring i eksempel (15a):

(15a) Tout dépassement de plus de 7 jours de la date limite contractuelle (22 jours ouvrables) permet au client de dénoncer le contrat. Néanmoins, un retard de livraison **peut donner droit** à retenue, pénalité, compensation ou dédommagement.

Og det er denne positive ytring, dvs. den tilladelse som den positive ytring i eksempel (15a) ville give udtryk for, som afsender forkaster som værende ikke mulig, netop ved at anvende nægtelsen i forbindelse med *pouvoir* i eksempel (15). Afsenders intention er at udstede et decideret forbud i betydningen *il est interdit de ...* eller *il n'est pas possible de donner droit à retenue ...*. Den polemiske læsning af nægtelsen *ne ... pas* forekommer således at være den eneste relevante i en kontraktuel kontekst. De ytringer, som indeholder en nægtelse, vil derfor være udtryk for den polyfoni, dvs. flerstemmighed, der ligger latent i kontrakten.

3.4. Nægtelsens virkefelt (scope) og modalverberne *devoir* og *pouvoir*

I en analyse der søger at kombinere nægtelsen med modalverberne *devoir* og *pouvoir*, er der tale om stor kompleksitet for så vidt negationen af modalverbet *devoir* som i eksempel (16):

(16) Il **ne** doit **pas** partir.

ikke repræsenterer negationen af den forpligtelse der udtrykkes af *devoir*, på trods af placeringen af *ne ... pas* omkring modalverbet, men derimod en forpligtelse til $\sim P$. Eksempel (16) kan derfor parafraseres til eksempel (17):

(17) Il doit **ne pas** partir.

hvor nægtelsen *ne ... pas* er placeret samlet foran infinitiven. Betydningen af ytringen i (17) er imidlertid stadig identisk med ytringen i (16). Nægtelsen modificerer således ikke selve talehandlingens art, hvorfor man kan hævde at have med en slags 'ulogisk' nægtelse at gøre, idet nægtelsens virkefelt tilsyneladende gælder hele sætningen, mens det performative indhold, dvs. forpligtelsen, ligger uden for dette virkefelt. *Devoir* med deontisk betydning modificeres altså ikke af operatoren *ne ... pas*, hvilket er tilfældet for *pouvoir* i kombination med *ne ... pas*, hvad der fremgår af eksemplerne (18) og (19):

(18) Il **ne** peut **pas** partir. (~PERMISSION)

(19) Il peut **ne pas** partir. (POSSIBILITE~)

I eksempel (18) hvor nægtelsens placering er identisk med dens placering i (16), modificerer nægtelsen modalverbet *pouvoir* og svarer til eksempel (20):

(20) Il est obligé de ne pas partir. = Il est obligé de rester. (OBLIGATION~)

hvorimod nægtelsen i (19) giver en anden betydning, svarende til eksempel (21):

(21) Il n'est pas nécessaire qu'il parte (~NECESSITE)

Som det fremgår af eksemplerne (18) og (19), skifter modalverbet *pouvoir* betydning alt afhængig af nægtelsens placering. Modalverbet *devoir* er således langt mere komplekst end *pouvoir* for så vidt *devoir*, på det lingvistiske niveau, ikke kan modificeres af operatoren *ne ... pas*; *devoir* befinder sig ikke i nægtelsens virkefelt, men det gør til gengæld infinitiven som er styret af modalverbet.

Nægtelsens virkefelt indeholder to aspekter, henholdsvis et syntaktisk aspekt, dvs. virkefeltets udstrækning og et semantisk aspekt, dvs. virkefeltets perspektiv. Virkefeltsudstrækningen kan defineres som "den streng, virkefeltet består af" og virkefeltsperspektivet som "det perspektiv, virkefeltet ses under ('propositionelt indhold', 'ytring', 'form' osv.)" (Nølke 2000: 8). Nægtelsens virkefeltsudstrækning kan testes,

bl.a ved at anvende negativt polariserede termer der kun kan befinde sig under påvirkning af nægtelsen. Nægtelsens virkefelt på fransk består altså kun af den syntaktiske prædikation, den er knyttet til, og den rammer således ikke eventuelt indlejrede prædikationer, hvilket fremgår af eksemplerne (22) til (24), hvor hele sætningen befinder sig i nægtelsens virkefelt:

- (22) a. N'ayant pas dormi de la nuit, il a échoué à l'examen.
 b. *N'ayant pas échoué à l'examen, il a dormi de la nuit.
- (23) a. Ne pas dormir de la nuit fait échouer à l'examen.
 b. *Ne pas échouer à l'examen fait dormir de la nuit.
- (24) a. J'ai oublié que Paul n'a pas dormi de la nuit.
 b. *Je n'ai pas oublié que Paul a dormi de la nuit.⁷

Kombinerer man nægtelsens virkefelt og polyfoni kan der opstilles en metaregel (Nølke 2000: 9) som i (25), hvoraf det fremgår at, da nægtelsen i kontrakten er en polemisk nægtelse, er det ytringen som sådan der udgør dens virkefeltsperspektiv:

(25) **Metaregel**

Type	Virkefeltsperspektiv
beskrivende	'proposition'
polemisk	'ytring'
metalingvistisk	'form'

4. Forskellen mellem *devoir* og *pouvoir*

Som nævnt i indledningen opfatter jeg anvendelsen af nægtelsen *ne ... pas* i ytringer der er modaliseret af *pouvoir* som en mere markeret udtryksmåde for deontisk modalitet end anvendelsen af *devoir* uden nægtelse. Men da begge udtryksmåder findes inden for samme diskurs, må det være semantiske og/eller pragmatiske faktorer der er determinerende for afsenders valg.

7. Eksemplerne (22) til (24) er citeret efter Nølke (2000: 9).

Jeg mener at kunne fastslå, at da genren overordnet og entydigt kan determineres som deontisk, er den modale værdi af forpligtelse og nødvendighed til stede i begge verber, hvad enten de er benægtede eller ej. Den deontiske betydning ligger således implicit i begge verber. Man kan derfor som udgangspunkt sige at selve talehandlingen (dvs. forpligtelse, påbud = skjult ordre) ligger uden for den ytring, der modaliseres af henholdsvis *devoir* og *pouvoir*. Forskellen mellem *devoir* og *pouvoir* ligger i at *pouvoir* + nægtelse angiver en forpligtelse til ~P, altså en forpligtelse til ikke at udføre P, hvorved den semantiske betydning nærmer sig et forbud, hvorimod *devoir* angiver en forpligtelse til P, dvs. en forpligtelse til at udføre P.

Selv om *devoir* angiver en forpligtelse, har denne forpligtelse ikke helt det samme semantiske indhold som er til stede ved anvendelsen af *pouvoir* i kombination med *ne ... pas*. Den forpligtelse, som afsender pålægger modtager ved at anvende *devoir*, bygger på nogle antagelser, afsender har vedrørende parternes relationer og det givne kontraktforhold, som modtager formodes at respektere. Det betyder at forpligtelsen indebærer en vis usikkerhed med hensyn til udførelsen af forpligtelsen for så vidt en ytring med *devoir* som i eksempel (26):

(26) Nos prix sont exprimés en Euros et par personne sur la base des taux de change en vigueur au jour de l'offre. Ils **doivent être vérifiés** au moment de l'inscription. (V21-01-sw)

kan efterfølges af en benægtet ytring som i eksempel (26a):

(26a) (...) Ils **doivent être vérifiés** au moment de l'inscription ... mais **ils ne le seront pas**.

Dette gælder ligeledes eksempel (27):

(27) Pendant la durée du présent contrat comme après sa cessation éventuelle et ce pour quelque raison que ce soit, l'intéressé **doit considérer** comme confidentiels toutes les relations commerciales, tous les documents, renseignements techniques, ainsi que tout ce qui concerne les fournisseurs, les clients, (...) et ne doit divulguer ces éléments à aucun tiers ni à aucune autre personne de la société qui ne serait habilité à les recevoir. (Mcdo)

der kunne efterfølges af en ytring indeholdende en nægtelse som i eksempel (27a):

(27a) ... mais l'intéressé **ne considérera pas** toutes les relations commerciales, tous les documents (...) comme confidentiels.

Ofte figurerer de to modalverber side om side inden for den samme klausul som i eksemplerne (28) og (29):

(28) La TVA **ne peut être déduite** des factures ; elle est à payer intégralement. Tout numéro de catalogue accompagné du signe « 0 » indique que le client résidant en RFA **devra acquitter** une taxe supplémentaire (TVA) de 7%.

(29) Tout dépassement de plus de 7 jours de la date limite contractuelle (22 jours ouvrables) permet au client de dénoncer le contrat. Néanmoins, un retard de livraison **ne peut donner droit à** retenue, pénalité, compensation ou dédommagement.

Les marchandises voyagent aux risques et périls du client auquel il appartient de vérifier le bon état au moment de la livraison. Ce contrôle **doit porter** sur les références, les quantités, la qualité des marchandises ainsi que la conformité à la commande. Aucune réclamation ne sera prise en compte passé un délai de 8 jours ouvrables à compter de la date de livraison.

Si confiées à un transporteur, les marchandises ont subi des pertes ou avaries, le client **doit impérativement porter** des réserves précises et complètes sur le document de transport et réitérer sa protestation motivée dans les formes et délais prévus à l'article 105 du code de commerce.

Sammenlignet med eksemplerne med *devoir* uden nægtelse, opfatter jeg anvendelsen af *pouvoir*+ nægtelse som langt mere restriktiv og som et kraftigere påbud, som på ingen måde kan fraviges af modtager. Nægtelsen i ytringer modaliseret af *pouvoir* betoner i særlig grad forpligtelsen, idet afsender implicit har taget højde for en (positiv) ytring (synspunkt₁), der er modsatrettet og uforenelig med det synspunkt (synspunkt₂), han fremsætter i ytringen med nægtelse.

Ved anvendelsen af *devoir* er der selvfølgelig stadig tale om en forpligtelse, der pålægges modtager, men principielt kan afsender ikke vide om modtager vil rette sig derefter; han kan kun henstille til at forpligtelsen respekteres for så vidt modtager overholder kontrakten. I eksempel (29), hvor der er to eksempler på *devoir*, kan man i det andet tilfælde (*doit impérativement*) se en form for graduering af forpligtelsen, idet adverbialet *impérativement*⁸ er tilføjet. Her er det således adverbialet der bevirker at den anden forekomst af *devoir* understreges særligt og gør forpligtelsen utvetydig.

5. Konkluderende bemærkninger

Hvad kan da forklare at afsender ikke foretrækker en positiv bekræftende ytring som entydigt og eksplicit kunne udtrykke det deontiske i stedet for at vælge den implicitte og indirekte formulering med *pouvoir* + nægtelse, som tilsyneladende foretrækkes i bilaterale kontrakter? Min hypotese er at afsender netop ved sin anvendelse af den polemiske nægtelse i forbindelse med *pouvoir* ligefrem 'blokerer' for en positiv ytring, der er uforenelig med den forpligtelse, han pålægger modtager; det der betones i ytringen, er det ikke-tilladte. Når afsender ikke anvender nægtelsen i forbindelse med *devoir*, hænger det sammen med at nægtelsens virkefelt ikke anfægter selve talehandlingen, altså forpligtelsen, der står uden for nægtelsens virkefelt. Det betyder at det deontiske findes inhærent i *devoir*. En yderligere forklaring er af ren pragmatisk art, idet jeg antager at juridiske tekster, og her bilaterale kontrakter, er underlagt en stærk konsensus om i videst muligt omfang at undgå at forstærke den i forvejen konfliktuelle relation, der eksisterer mellem kontraktens parter. Dette kan gøres netop ved ikke at anvende alt for direkte udtryk for ordrer, påbud og forbud. Der er med andre ord tale om en form for høflighed, hvor afsender anvender en strategi, der går ud på at undgå at true modtagers negative ansigt⁹ og derved fremprovokere en latent, iboende konflikt i kontraktforholdet. Det betyder at nægtelsen har en klar pragmatisk funktion i forbindelse med *pouvoir*, og det kan desuden være med til at forklare hvorfor afsender foretrækker at anvende dette verbum oftere end modalverbet *devoir*.

8. I betydningen 'det er bydende nødvendigt'.

9. Cf. Brown & Levinson (1978/1987).

Henvisninger

- Benveniste, E. (1974). *Problèmes de linguistique générale* 2. Paris: Gallimard.
- Birkelund, M. (2000). *Modalité et temporalité dans les contrats commerciaux rédigés en français. Une analyse de l'emploi des temps verbaux dans les énoncés performatifs*. Upubliceret Ph.D.-afhandling. Syddansk Universitet, Odense.
- Boissel, P. et al. (1989). Paramètres énonciatifs et interprétations de *pouvoir*. *Langue française* 84. 24-69.
- Brown, P., & S. C. Levinson (1987). *Politeness. Some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Callebaut, B. (1991). *La négation en français contemporain. Une analyse pragmatique et discursive*. Bruxelles: Paleis der Académien.
- De Haan, F. (1994). *The interaction of negation and modality: A typological study*. New York & London: Garland.
- Ducrot, O. (1991). *Dire et ne pas dire. Principes de sémantique linguistique*. Paris: Hermann.
- Fuchs, C. (1989). L'opérateur *pouvoir*. Valeurs, interprétations, reformulations. *Langue française* 84. 83-93.
- Gaatone, D. (1971). *Etude descriptive du système de la négation en français contemporain*. Genève: Librairie Droz.
- Heldner, C. (1981). *La portée de la négation. Un examen de quelques facteurs sémantiques et textuels pertinents à sa détermination dans les énoncés authentiques*. Stockholm. Thèse de doctorat.
- Jespersen, O. (1966). *Negation in English and other languages*. København: Munksgaard.
- Kronning, H. (1996). *Modalité, cognition et polysémie: sémantique du verbe modal devoir*. Uppsala & Stockholm: Acta Universitatis Upsaliensis, Almqvist & Wiksell International.
- Larrivée, P. (2001). *L'interprétation des séquences négatives. Portée et foyer des négations en français*. Bruxelles: Duculot.
- Le Querler, N. (2001). La place du verbe modal *pouvoir* dans une typologie des modalités. I P. Dendale & J. van der Auwera (red.) *Les verbes modaux*. Cahiers Chronos 8. Amsterdam & Atlanta: Rodopi.
- Martin, R. (1976). *Inférence, antonymie et paraphrase*. Paris: Librairie Klincksieck.
- Moeschler, J. (1991). Les aspects pragmatiques de la négation lingu-

- stique : acte de langage, argumentation et inférence pragmatique. *Travaux du Centre de recherches sémiologiques* vol. 59. 103-138.
- Muller, C. (1991). *La négation en français. Syntaxe, sémantique et éléments de comparaison avec les autres langues romanes*. Genève: Librairie Droz.
- Nølke, H. (1990). Formes et emplois des énoncés négatifs: polyphonie et syntaxe de *ne...pas*. *Revue Romane* 25, 2. 223-239.
- Nølke, H. (1994a). Les lectures de *ne...pas*: éléments d'une explication modulaire. I P. Attal (red.) *La négation. Actes du colloque de Paris X-Nanterre 12-14 novembre 1992*. Linx, Paris-Nanterre. 223-234.
- Nølke, H. (1994b). *Linguistique modulaire: de la forme au sens*. Louvain & Paris: Peeters.
- Nølke, H. (2000). "Paul et Marie, eux, ne font pas des enfants exprès." En modulær analyse af nægtelsen. (*pré*)publications 179. Århus: Romansk Institut, Aarhus Universitet. 3-14.
- Nølke, H. (2001). *Le regard du locuteur 2. Pour une linguistique des traces énonciatives*. Paris: Kimé.
- Sten, H. (1938). *Nægtelserne i fransk. En historisk-syntaktisk fremstilling*. København: Nyt Nordisk Forlag.
- Vet, C. (1996). Syntaxe et sémantique des verbes modaux. I L. Nash & G. Tsoulas (red.) *Actes du premier colloque Langues et grammaire, Paris 8 juin 1994*. Paris: Département des sciences du langage. 337-351.